

Nieuwe denkrichting Regionale Energie Strategie Noord-Holland Noord

Koppel de energietransitie aan biodiversiteitsherstel

Wij zijn groot voorstander van de energietransitie, maar maken ons tegelijkertijd grote zorgen dat dit in Noord-Holland met de huidige plannen en initiatieven ten koste van de natuur dreigt te gaan. Er wordt met de locatie van zoekgebieden naar het grote open water van het IJsselmeer en Markermeer gekeken en daarmee over het hoofd gezien dat dit cruciale en kwetsbare natuurgebieden zijn. We realiseren ons de enorme opgave die er ligt en brengen daarom graag een nieuwe denkrichting in. Door grootschalige achteroevers te ontwikkelen in de Wieringermeerpolder en deze uit te breiden met een multifunctionele zone met zonnepanelen koppelen we biodiversiteitsherstel aan de klimaatopgave. Ons verzoek is om deze variant toe te voegen aan de verleende opdracht aan Deltares om ook deze variant nader uit te werken en door te rekenen op mogelijkheden voor energieopwekking en kansen en effecten voor natuur.

Het IJsselmeergebied is een kwetsbaar natuurgebied met forse natuurherstelopgaven

Het IJsselmeergebied is internationale topnatuur, heeft een Natura 2000-status en is van groot belang voor broed- en trekvogels. Het IJsselmeer, Markermeer en de Randmeren vormen samen het grootste zoetwatermeer op de Oost Atlantische vogeltrekroute (flyway). Dit groot open water is van groot belang voor soorten zoals toppereend en kuifeend. Het gaat niet goed met deze vogelsoorten in het IJsselmeergebied (zie ook bijlage 1). Viseters zoals de grote zaagbek en visdief zijn sterk achteruit gegaan in aantallen en ook de mosseleiders zoals kuifeend en toppereend hebben het moeilijk. Natura 2000-instandhoudingsdoelen worden bij lange na niet gehaald. Voor deze vogels is het IJsselmeer een belangrijk leefgebied, tot wel 25% van de Europese populatie. De oorzaken van de achteruitgang zijn een slechte visstand, onvoldoende biologische productiviteit van het ecosysteem, maar ook de vele economische activiteiten als zandwinning, visserij en windmolenparken. Met als gevolg een ecosysteem dat uit balans is en neergaande trends van vogelsoorten.

Er liggen dan ook forse herstelopgaven. Vanuit de Kader Richtlijn Water, Natura 2000 en de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) wordt er de komende jaren tientallen miljoenen euro's geïnvesteerd om de ecologie en de waterkwaliteit te verbeteren. Een belangrijke opgave ligt in het aanleggen en verbeteren van oeverzones met overstromingsgraslanden waar vis kan paaïen en er rietvelden en ondiepe waterplantenzones ontstaan waar jonge vis zich schuilt na het larvestadium (zie ook bijlage 1). De opgaven zijn enorm, schattingen lopen uiteen van het vergroten van het meer oppervlak met 10% (Klinge, 2018) tot zelfs 25% (Verdonschot, 2019). In Noord-Holland staat onder andere het PAGW-project Wieringerhoek in de startblokken. Aanleg van grootschalige achteroevers binnendijs met een natuurlijk waterpeil is een belangrijke bouwsteen in dit proces en een goede oplossing om het meerecosysteem de nodige kwaliteitsimpuls te geven.

De huidige RES plannen gaan ten koste van de natuur

In de huidige conceptplannen van de RES Noord Holland Noord alsook het burgerinitiatief *Duurzaam leefbaar* zijn er niet alleen zoekgebieden voor zonne- en windenergie in het IJsselmeer en Markermeer ingetekend, maar liggen er ook concrete uitwerkingen voor eilanden met zonnepanelen en windmolens voor de kust in het IJsselmeer en Markermeer. Vanuit de natuur mogelijk een desastreuze keuze en het gaat ook totaal voorbij aan de beschermde Natura-2000 status. De aanleg van eilanden met windmolens en/of zonnepanelen gaat concreet ten koste van het leefgebied van vogelpopulaties die nu al ernstig onder druk staan (zie ook bijlage 1). Je zou kunnen denken dat een klein stukje afsnoepen van het grote IJsselmeer en Markermeer toch niet zoveel zou moeten uitmaken voor de natuur. Niks is echter minder waar.

Je kunt dit verlies aan leefgebied, het grote open water, niet zomaar ergens anders compenseren. En vergeet ook niet dat er in de loop van de tijd al veel van het open water afgenomen is en er nog grote windparken in de pijplijn zitten aan de oostelijke kant van het IJsselmeer. Allemaal gebieden die vogels overdag gaan mijden en waar bij slecht weer en 's nachts vele aanvaringslachtoffers zullen vallen. Recent onderzoek laat zien dat de gebruikte rekenmethoden om de gevolgen van windmolens voor vogelpopulaties te berekenen niet houdbaar zijn en er te weinig rekening wordt gehouden met de cumulatieve effecten. Met andere woorden, een gezonde populatie heeft veerkracht en kan het een en ander opvangen. Maar wanneer een populatie al onder druk staat en er meerdere negatieve factoren spelen, telt dit op en kan een populatie dit op een gegeven moment niet meer opvangen. Voor zon op water is er nog te weinig bekend van de effecten, los van het feit dat ook dit concreet ten koste gaat van leefgebied van vogels.

Nieuw concept: Achteroevers en duurzame energie

We presenteren daarom graag een nieuwe denkrichting voor de RES Noord-Holland Noord waarbij we de klimaatopgave koppelen aan biodiversiteitsherstel in het IJsselmeergebied. In deze oplossing gaan natuurherstel en energietransitie hand in hand. In plaats van ruimte af te snoepen van het meer, vergroten we in dit voorstel het meerecosysteem door de volgende componenten:

1. Ontwikkel in de Wieringermeerpolder binnendijs grootschalige achteroevers met overstromingsgraslanden en rietmoeras, zoals benoemd als een van de bouwstenen in het PAGW-project Wieringerhoek ('Over dijken- variant'). Zie ook bijgevoegde kaart (bijlage 3) voor de ligging.
2. Breid deze nieuwe natuurstrook uit met een multifunctionele zone waarin waternatuur en drijvende zonnepanelen met elkaar gecombineerd worden. Dit vormt tevens een goede bufferzone tussen natuur en landbouw.

Beeld 1: Huidige situatie Wieringermeerpolder

Beeld 2: Nieuwe denkrichting. Koppel de energietransitie aan biodiversiteitsherstel met achteroevers en zonnepanelen binnendijs in de Wieringermeerpolder.

De voordelen op een rij:

- Met de achteroevers wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan het herstel van het meerecosysteem en het sluit één op één aan op het PAGW-project Wieringerhoek.
- Het kost (steeds meer) zoet water om deze verzilte landbouwgronden bewerkbaar te houden voor de landbouw. Dat is geen houdbare situatie gezien de droogteproblematiek en klimaatverandering. Er kan een verdienmodel voor agrariërs aan gekoppeld worden: opbrengst uit energieproductie.
- Met deze variant is er geen verlies van Natura 2000-oppervlakte en natuurkwaliteit. Er is juist sprake van natuurherstel.
- Het natuurlijk waterpeil is regelbaar in de nieuwe achteroever. Het IJsselmeer heeft een tegennatuurlijk waterpeil in verband met waterveiligheid en strategische zoetwatervoorraad voor landbouw en drinkwater. Het tegennatuurlijk peil is een belangrijk aspect van de ecologische problematiek van het IJsselmeer en Markermeer. (zie ook bijlage 1)
- Circa een derde deel van de grond is al eigendom van Rijksvastgoed.
- Een bufferzone tussen natuur en landbouw borgt de kwaliteit van beide functies.
- Water op maaiveld biedt tegendruk tegen verzilting vanuit de ondergrond.
- De achteroevers dragen bij aan het vergroten van de zoetwatervoorraad en waterretentie.
- Water koelt zonnepanelen, wat leidt tot een hogere energierendement. Bovendien kunnen zonnepanelen op water meedraaien met de zon gedurende de dag.
- Het gaat om energieproductie nabij de consument.

Ons verzoek:

Dit alternatief is een nieuwe denkrichting en een plan op hoofdlijnen. Het vraagt om een nadere uitwerking welke energieopgave te realiseren is bij welke omvang en oppervlakte. Dit is afhankelijk van de te bepalen oppervlakte en de verhouding natuur en energieopwekking. Onze inschatting is dat er zo'n 700 ha aan zonnepanelen te realiseren is op deze strook. Uitgaande van 1.25 GWh per ha levert dat 875 GWh productie. Ons verzoek is om deze variant toe te voegen aan de verleende opdracht aan Deltares om ook deze variant nader uit te werken en door te rekenen op mogelijkheden voor energieopwekking en kansen en effecten voor natuur. Dit is echte groene energie waarbij we energieopwekking koppelen aan biodiversiteitsherstel.

Onze tweede verzoek is vanuit het voorzorgsbeginsel te wachten met het ontwikkelen van verdere plannen voor drijvende zonnevelden en soortgelijke plannen voor de kust van het IJsselmeer en Markermeer tot er meer bekend is over de effecten. Rijkswaterstaat voert op dit moment een pilot uit.

Tot slot, hanteer de Handreiking Omgevingskwaliteit (zie bijlage 2) voor integrale en RES overstijgende afweging voor zoekgebieden voor energie. Kijk uiterst zorgvuldig (en afgewogen) naar mogelijke geschikte plekken voor plaatsing van zonne- en windenergie.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Ecologische achtergronden IJsselmeergebied

Achtergrond meerecosysteem

Vissen planten zich slecht voort in de meren, omdat delen van hun leefgebied ontbreken; overstromingsgraslanden en oeverzones. In een natuurlijk meer overstroomt eind van de winter de graslanden in de oevers door een groot neerslagoverschot en de grote winteraanvoer van rivieren. Deze ondergelopen graslanden warmen snel op en zijn perfect paaigebied voor vis, die hier kuit schiet. In het warmere water is de biologische productiviteit van fytoplankton en zoöplankton, zoals roeipootkreeftjes en mosselkreeftjes, heel hoog. Wel 10x zoveel als in permanent oppervlaktewater (*Wundsch, H.H. 1949 - 1951 bewerkt door Quak J., 2019*). Dit is een belangrijke voedselbron die door dijken, inpolderingen en een tegennatuurlijk peil (hoog in de zomer, laag in de winter) nagenoeg ontbreekt aan de meren.

Tegennatuurlijk waterpeil

Het IJsselmeer heeft een tegennatuurlijk peil in verband met de waterveiligheid en zoetwatervoorziening voor landbouw en drinkwater. Het tegennatuurlijk peil is onderdeel van de ecologische problematiek van het IJsselmeer. Om het meerecosysteem goed te laten functioneren is een natuurlijk waterpeil nodig: zowel riet als vis hebben hoog water aan het eind van de winter en in het vroege voorjaar nodig. In de zomer zakt het peil langzaam uit en zwemt de jonge vis naar dieper water. Riet kiemt op droogvallende oevers eind van de zomer. Door het tegennatuurlijke peil groeit er nu nauwelijks riet in het water en gaat het slecht met de visstand. Er zijn oeverzones nodig om het meerecosysteem de nodige kwaliteitsimpuls te geven. Dit kan door binnendijs achteroevers te ontwikkelen met een eigen (natuurlijk) peil.

Groot open water belangrijk voor beschermde vogels

Dit gedeelte van het IJsselmeer (het open water voor de Wieringermeerpolder) is van groot belang voor vogels zoals de toppereend en kuifeend. Zij komen hier met grote groepen (duizenden eenden) overwinteren. De aanleg van eilanden voor natuur is hier absoluut geen goede oplossing. Eilanden doen afbreuk aan het grote open water dat voor deze soorten zo van belang is om te rusten en foerageren. Op twee verspreidingskaarten is het belang van het IJsselmeergebied te zien voor de toppereend en kuifeend waar vanuit Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vastgesteld zijn.

Verspreidingskaart toppereend

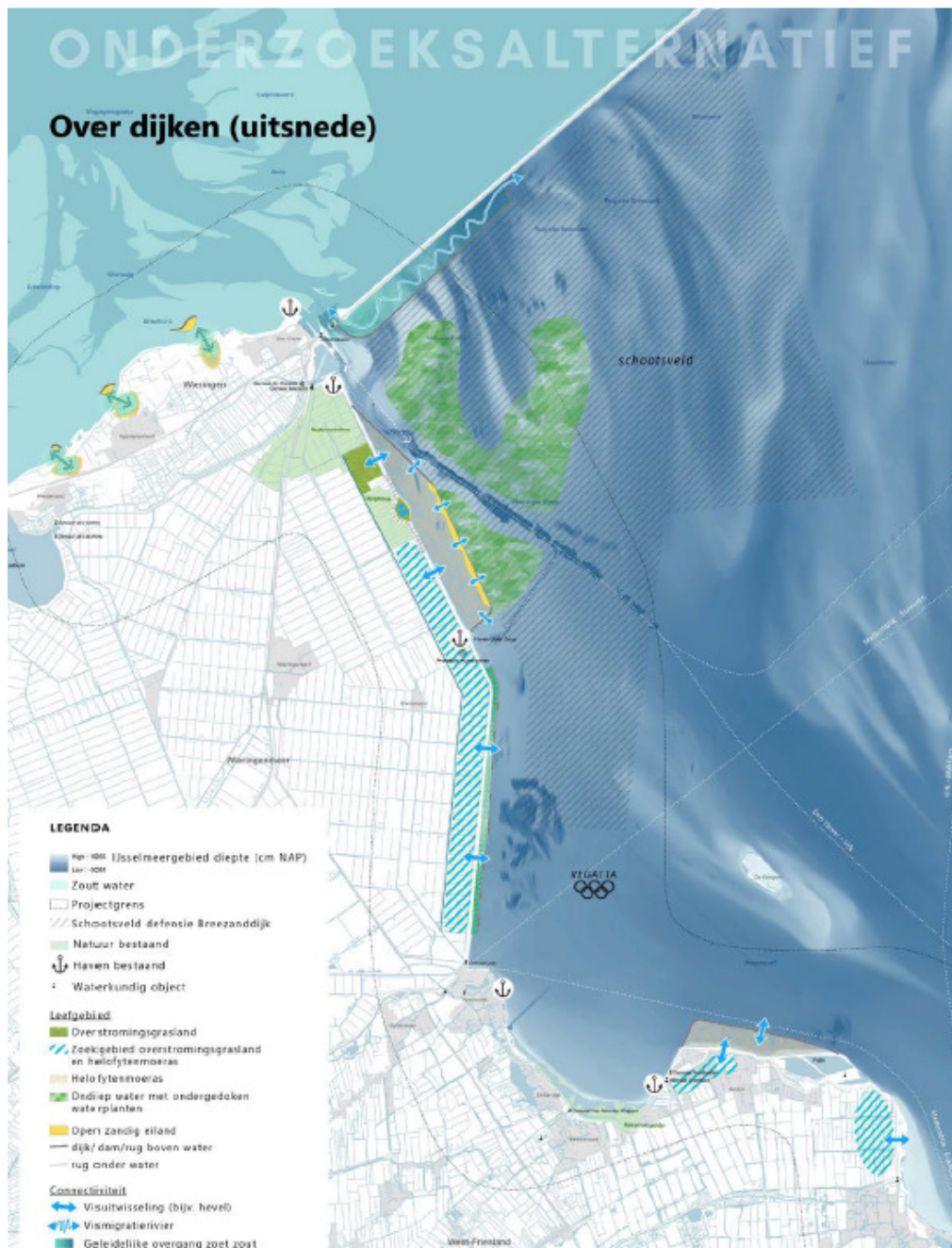
Verspreidingskaart kuifeend

Bijlage 2: Handreiking Omgevingskwaliteit

De “Handreiking Omgevingskwaliteit” is ontwikkeld om gestructureerd en integraal af te wegen “Of, Waar en Hoe” nieuwe ontwikkelingen ingepast kunnen worden in het IJsselmeergebied. Hierbij wordt rekening gehouden met landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische kwaliteiten. Deze handreiking is vastgesteld door het Bestuurlijk Platform IJsselmeergebied (BPIJ). De ontwerpprincipes voor het IJsselmeergebied is als losse pdf bijgevoegd.

Bijlage 3: Kaart met Over dijken variant PAGW-project Wieringerhoek

Kaart met de variant 'Over dijken' van het PAGW-project Wieringerhoek met daarin het zoekgebied voor achteroevers met overstromingsgrasland en helofytenmoeras.

Bron: Nota Reikwijdte en Detail PAGW opgave Wieringerhoek